

TOM 2

WOJNA - KONFLIKT - SPÓR

**OBSZARY RYWALIZACJI
W PRZESTRZENI MIĘDZYNARODOWEJ**

**Wojna – konflikt – spór.
Obszary rywalizacji
w przestrzeni międzynarodowej**

Tom 2

Redakcja

Roman Kordonski
Aleksandra Kordonska
Łukasz Muszyński

Olsztyn – Lwów 2020

Publikacja ukazała się drukiem w ramach współpracy międzynarodowej Instytutu Nauk Politycznych Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie i Wydziału Stosunków Międzynarodowych Lwowskiego Uniwersytetu Narodowego im. Iwana Franki

Recenzenci:

Prof. dr hab. **Sergiusz Terepiszczy,**

Państwowy Uniwersytet Pedagogiczny im. M.P. Dragomanowa w Kijowie

Dr hab. **Przemysław Wywiół,**

Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN w Krakowie

Projekt okładki: dr Rostysław Romaniuk

Wojna – konflikt – spór. Obszary rywalizacji w przestrzeni międzynarodowej, Tom 2, R. Kordonski, A. Kordonska, Ł. Muszyński (red.), Instytut Nauk Politycznych UWM w Olsztynie, Olsztyn–Lwów 2020, 364 s.

ISBN 978-83-66259-17-1

Prezentowana publikacja naukowa zawiera wyniki badań naukowców reprezentujących różne dyscypliny naukowe i podejmujących w rozdziałach swojego autorstwa zagadnienia z obszaru tytułowej problematyki. Celem redaktorów niniejszego tomu było rozwinięcie współpracy międzynarodowej pomiędzy ośrodkami naukowymi w Polsce i na Ukrainie.

Redaktorzy niniejszej pracy zbiorowej oddają Czytelnikom książkę, która stanowi kolejny krok we współpracy naukowej polsko-ukraińskiej. Żywią oni także nadzieję, na dalsze jej kontynuowanie i rozwijanie w przyszłości.

Odpowiedzialność za treść artykułów ponoszą autorzy.

Data publikacji: 15.09.2020.

© Autorzy, 2020

© Instytut Nauk Politycznych

UWM w Olsztynie, 2020

© Wydział Stosunków Międzynarodowych LNU im. I. Franki, 2020

Spis treści

Wstęp.....	6
------------	---

Część I.

Spory i konflikty w stosunkach międzynarodowych

Marcin Chełminiak

Miejsce obwodu kaliningradzkiego w polskiej polityce zagranicznej i bezpieczeństwa w latach 1989-2019	10
---	----

Klaudia Oleksiak

Activities of the intelligence services of the Russian Federation in the Baltic countries	21
---	----

Justyna E. Kulikowska-Kulesza, Mateusz H. Ziemblicki

Analysis of the European Union's relations with the Republic of Turkey	38
--	----

Dariia Nikolaieva

Хвилеподібне партнерство та напруга: хиткість двосторонніх взаємин Туреччини та Ізраїлю	49
---	----

Karolina Baraniak

Stosunki palestyńsko-izraelskie w pierwszym roku funkcjonowania Państwa Palestyny	64
---	----

Tomasz Wicha

Konflikt o realizm w polityce zagranicznej – Rzeczpospolita Polska wobec wojny rosyjsko-gruzińskiej w 2008 r. ...	79
---	----

Klaudia Cenda-Miedzińska

Plan budowania bezpieczeństwa i rozwoju państwa ogarniętego konfliktem zbrojnym na przykładzie <i>Afghanistan Compact</i>	90
---	----

Justyna E. Kulikowska-Kulesza, Mateusz H. Ziemblicki

Poland v. European Union – analysis of the dispute over the Białowieża Forest	103
---	-----

Tomasz Wicha

Konflikt o wybór przewodniczącego Rady Europejskiej w 2017 r. z perspektywy Polski	113
--	-----

Piotr Topór

Rola stabilizacyjna państw średniej rangi w konfliktach międzynarodowych na przykładzie polityki zagranicznej Australii w latach 1983-1991 wobec procesu pokojowego w Kambodży..... 125

Szymon Wiśniewski

Międzynarodowy Trybunał Prawa Morza wobec ukraińsko-rosyjskiego konfliktu w Cieśninie Kerczeńskiej.....141

Michał Kania

Rywalizacja o zasoby 153

Część II.**Uwarunkowania bezpieczeństwa państwa****Daniel Dziejcie**

Istota zagrożeń bezpieczeństwa wewnętrznego państwa.....168

Łukasz Muszyński

Analiza czynników umożliwiających funkcjonowanie państw nieuznawanych 178

Dominika Drózd

Zagrożenie terroryzmem na świecie – wybrane zagadnienia.....188

Radosław Kondracki

Kształcenie proobronne społeczeństwa w systemie umacniania bezpieczeństwa państwa – ujęcie wieloaspektowe..... 199

Klaudia Doktor, Rafał Bałdyga

Rola polskich wojsk obrony terytorialnej w czasie konfliktu międzynarodowego207

Bartosz Kubal

Polska myśl technologiczna w uzbrojeniu żołnierzy Wojsk Obrony Terytorialnej 219

Marlena Stradomska

Obraz wojny w wymiarze suicydologicznym – na przykładzie żołnierzy zawodowych..... 238

Kamil Golemo

Bezzałogowe statki powietrzne jako zagrożenie
dla infrastruktury krytycznej246

Część III.

Konflikty i wojny – wymiar teoretyczny oraz praktyczny

Nadia Gubernat

Ewolucja teorii wojny sprawiedliwej 260

Karolina Baraniak

Sprawiedliwość tranzycyjna273

Dominik Tylka

Trzy wymiary władzy w stosunkach międzynarodowych.
O możliwości zastosowania trójwymiarowej teorii władzy
Stevena Lukesa w ramach realizmu neoklasycznego287

Klaudia Cenda-Miedzińska

Strony współczesnych konfliktów zbrojnych v. rekrutacja
i wykorzystywanie dzieci dla potrzeb konfliktu zbrojnego301

Dominika Drózd

Wprowadzenie do zarządzania bezpieczeństwem
z uwzględnieniem polskich i międzynarodowych
elementów zarządzania zwalczaniem terroryzmu 315

Szymon Wasielewski

Czeczeński terror na terytorium Rosji – oblężenie teatru
w Moskwie 23-26 października 2002 r. 328

Sylwia Zubrzycka

Renaissance of piracy in the nineties of the twentieth century343

Wojciech Fabiszewski

Poznański czerwiec – historia pierwszego dużego buntu
przeciwko ustrojowi353

Dominik Tylka*

**Trzy wymiary władzy w stosunkach
międzynarodowych. O możliwości zastosowania
trójwymiarowej teorii władzy Stevena Lukesa
w ramach realizmu neoklasycznego**

Problem władzy we współczesnym dyskursie naukowym jest nieustannie podejmowany przez badaczy. Wynika to nie tylko z intuicyjnego rozpoznania władzy jako czynnika istotnego dla kształtu rzeczywistości społecznej. Poza taką ogólną intuicją można wskazać bardziej konkretne, pragmatyczne powody szczególnej uwagi, jaką się poświęca kwestii władzy. Współczesna nauka obfituje w przedsięwzięcia badawcze, w których konieczne jest ustosunkowanie się do tego problemu. Jak zauważył Joseph Nye: „Władza jest jak pogoda. Każdy od niej zależy i każdy o niej mówi, ale niewielu ją rozumie”¹. Z kolei Bertrand Russell wskazywał, że: „Władza dla nauk społecznych jest jak energia dla fizyki”².

W naukowej refleksji na temat władzy wyróżnić można dwa nurty. W pierwszym władza rozumiana jest jako uogólniona zdolność do działania. Ma on swój wyraźny ilościowy charakter³. W drugim zaś również dostrzega się ilościowy aspekt władzy, ale rozpoznaje się ją jednak w kategoriach, takich jak uprawnienie, umowa społeczna, odpowiedzialność czy dychotomiczne rozróżnienie władzy i uzurpacji. To normatywne ujęcie zdaje się być jednak nieporównywalnie mniej obecne we współczesnym dyskursie⁴.

Celem niniejszego opracowania jest analiza możliwości zastosowania trójwymiarowej teorii władzy Stevena Lukesa w programie ba-

* mgr Dominik Tylka, Wydział Społeczno-Ekonomiczny, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, e-mail: dmtylka@gmail.com

¹ J. Nye, *Soft Power. Jak osiągnąć sukces w polityce światowej*, tłum. J. Zaborowski, Warszawa 2007, s. 30.

² B. Russell, *Władza. Nowa analiza społeczna*, Warszawa 2001, s. 18.

³ B. Hindess, *Filozofie władzy. Od Hobbesa do Foucaulta*, Warszawa – Wrocław 1999, s. 28-34.

⁴ Ibidem, s. 35-44.

dawczym realizmu neoklasycznego. W pierwszej części zostały przedstawione podstawowe założenia trójwymiarowej teorii władzy – w tym pojęcia takie jak władza, konflikt, interesy i preferencje. W dalszej kolejności zostały poddane analizie wybrane założenia realizmu neoklasycznego. W części trzeciej przeanalizowano możliwość skutecznego zastosowania trójwymiarowej teorii władzy w ramach realizmu neoklasycznego. W tym celu skonfrontowano główne założenia obu orientacji teoretycznych w następujących parach: system międzynarodowy – sytuacja działania, państwo – podmiot władzy, interes narodowy – interesy rzeczywiste podmiotu, preferencje państwa – preferencje podmiotu, potęga państwa – władza.

Trójwymiarowa teoria władzy Stevena Lukesa

Jednym z najczęściej komentowanych współczesnych ujęć fenomenu władzy jest trójwymiarowa teoria władzy autorstwa Stevena Lukesa. W wydany w 1974 r. dziele zostało wyłożone nowe ujęcie fenomenu władzy⁵. Toczona w Stanach Zjednoczonych od połowy lat 50. i przez całe lata 60. wielka debata między tzw. szkołą pluralistów z Robertem Dahlem na czele oraz antypluralistami i elitarystami, zdaniem S. Lukesa nie pozwalała mieć nadziei, że klincz, w jakim znalazł się dyskurs na temat władzy wkrótce się zakończy. Obie strony wyznaczały główne osie dla nurtu rozumienia władzy jako zwykłej, ilościowej zdolności⁶. Jak stwierdził S. Lukes „Mamy do czynienia z niekończącymi się dyskusjami, które nie kończą się nawet zgodą, co do ustalenia katalogu rozbieżności”⁷. Próba teoretycznego rozwiązania sprzeczności między stanowiskami pluralistów oraz antypluralistów stała się tzw. trójwymiarowa teoria władzy.

Wśród głównych założeń trójwymiarowej teorii władzy możemy odnaleźć trzy różne rodzaje spostrzeżeń na temat fenomenu władzy. Ich wspólnym mianownikiem jest wstępne przyjęcie, że nie ma czegoś takiego jak istota władzy. Jej określenie jest nie tyle trudne, co wprost niemożliwe. Dlatego trzeba poprzestać na przyjęciu jakiegoś, określonego ujęcia władzy, nie dążąc do ustalenia ostatecznego rozumienia,

⁵ S. Lukes, *Power. A Radical View*, London – New York 1974.

⁶ B. Hindess, op. cit., s. 32.

⁷ S. Lukes, *Power. A Radical View*, op. cit., s. 61, [za:] J. Węgrzecki, *Wpływ, autorytet, dominacja. Teorie władzy i ich struktura*, Warszawa 2011, s. 97.

które by w pełni wyrażało wszystko, co intuicyjnie postrzegamy jako władzę⁸. Odrzuca więc możliwość pewnego ustalenia, czym jest władza, postulując przy tym, aby przyjmując jakąś jej koncepcję, starać się, żeby była jak najbardziej pojemna⁹.

Będąc świadomym powyższego podejścia, można przedstawić główne założenia trójwymiarowej teorii władzy. Na wstępie przytoczyć można słowa samego autora: „Zdefiniowałem pojęcie władzy, mówiąc, że A wykonuje władzę nad B, gdy A wpływa na B w sposób sprzeczny z interesami B”¹⁰. Z powyższej definicji wyłania się wstępny zarys struktury całej teorii. U jej podstaw leżą takie pojęcia jak „władza nad” (ang. *power over*), relacja międzypersonalna (między A i B) oraz interesy osoby, wobec której druga osoba wykonuje władzę. Przyglądając się tylko tej definicji można stwierdzić, że władza ma charakter binarny, międzypersonalny i niekoniecznie uświadomiony. Co istotne, tak rozumiana władza może być dostrzeżona jedynie w warunkach konfliktu. Pojęciem, które w największym stopniu oddaje taki sposób rozumienia fenomenu władzy jest dominacja¹¹.

Zdaje się, że najważniejszą będzie rozważyć powyższe założenia bazowe w odniesieniu do określonych przez autora trzech wymiarów władzy. Przy czym należy mieć na uwadze, że o ile autor uznaje wskazane wymiary władzy jako satysfakcjonująco odpowiadające złożoności fenomenu władzy, to nie wyklucza, że wymiarów władzy jest więcej. Co istotne, pytanie, na jakie stara się udzielić odpowiedzi koncepcja wymiarów władzy nie brzmi, czym władza jest lub jak coś władzą się staje. Na takie pytanie – o ontologię władzy – stara się udzielić odpowiedzi inna badaczka – Jadwiga Staniszkis¹². Wobec trójwymiarowej teorii władzy właściwe pytanie brzmi: gdzie władza się pojawia; gdzie władzę jesteśmy w stanie dostrzec?

⁸ M. Haugaard, K. Ryan, *Introduction*, [w:] M. Haugaard, K. Ryan (red.), *Political Power: The Development of the Field*, Opladen – Berlin – Toronto 2012, s. 12.

⁹ S. Lukes, *Power: A Radical View (Second Edition)*, London 2005, s. 110-111.

¹⁰ Ibidem, s. 37.

¹¹ Ibidem, s. 64.

¹² J. Staniszkis, *O władzy i bezsilności*, Kraków 2006; J. Staniszkis, *Antropologia władzy*, Warszawa 2009; J. Staniszkis, *Zawładnąć! Zarys procesualnej teorii władzy*, Warszawa 2012.

Osią, na której możliwym jest dostrzeżenie władzy jest konflikt¹³. Biorąc to pod uwagę przyjrzymy się pierwszemu wymiarowi władzy. Mamy z nim do czynienia, kiedy dwie strony – (A) i (B), znajdują się w wyartykułowanym, widocznym konflikcie. Wówczas możliwym jest pełne rozpoznanie, jakie preferencje ma (A) i jakie ma (B). Rozciągając to podejście na sferę polityki, można wskazać sytuacje, kiedy tak jednowymiarowo rozumiana władza jest widoczna. Jeśli przyjąć, że grupy interesu znajdujące się w stanie konfliktu preferencji wobec np. określonego rozwiązania legislacyjnego, wyartykułują te preferencje, to wysoce prawdopodobną jest możliwość ustalenia, której grupy interesu preferencje zostały uwzględnione w ostatecznym kształcie decyzji, zwłaszcza jeśli były one ze sobą wyraźnie sprzeczne. Ten pierwszy wymiar władzy, widoczny w otwartych konfliktach wyraża perspektywę badawczą tzw. szkoły pluralistów¹⁴. Odnosząc się do sfery polityki, tak jednowymiarowo postrzegana władza sprowadza się do uczestniczenia i zwyciężania w procesach decyzyjnych¹⁵. Stąd, metodologiczną odpowiedzią dla tego podejścia jest metoda analizy decyzyjnej¹⁶.

Drugi wymiar władzy jest dostrzegany nie tylko w sytuacji jawnego, otwartego konfliktu preferencji dwóch stron. Władzę można dostrzec, choć przy pomocy innym metod, również tam, gdzie skutek wpływu jednej ze stron, preferencje drugiej ze stron nie mogą zostać wyartykułowane i zrealizowane. Ten bowiem dysponuje władzą, kto potrafi wpłynąć na sam proces ujawniania się konfliktu preferencji. W odniesieniu do sfery polityki, można powiedzieć, że ten ma większą władzę, kto jest zdolny do kształtowania politycznej agendy. Celowe tworzenie określonych procedur czy instytucji może służyć realizacji preferencji jednej strony kosztem realizacji preferencji strony drugiej¹⁷.

Trzeci wymiar władzy, pozwalający rozumieć władzę najpełniej – trójwymiarowo, znajduje się w pewnym metodologicznym oddaleniu od pozostałych. Zarówno jednowymiarowe, jak i dwuwymiarowe ujęcie

¹³ Ł. Zamecki, *Władza w teorii Stevena Lukesa*, Warszawa 2007, s. 38.

¹⁴ B. Hindess, op. cit., s. 30.

¹⁵ J. Węgrzecki, op. cit., s. 85-86.

¹⁶ C. Hay, *Political Analysis*, New York 2002, s. 180.

¹⁷ Ibidem, s. 174-178. Por. z jawnym i niejawnym wymiarem władzy strukturalnej: J. Staniszkis, *O władzy...*, op. cit., s. 188-189, oraz koncepcją dyktatu formy: Eadem, *Zawładnąć!...*, op. cit., s. 11, 36-37.

władzy pozostaje w kręgu metodologicznego indywidualizmu. Żeby jednak pogłębić analizę fenomenu władzy S. Lukes zdecydował się uwzględnić obecność różnych sił i struktur społecznych¹⁸. Świadomie czerpiąc z myśli marksistowskiej dokonał rozróżnienia preferencji, jako subiektywnie postrzeganych przez daną osobę własnych interesów, od interesów rzeczywistych¹⁹. Próbując zobrazować to rozróżnienie posłużymy się przykładem małego miasta. Jeżeli niewielki zakład przemysłowy wskutek prowadzonej działalności zatruwa wodę, z której korzystają mieszkańcy, to można przyjąć, że jego zamknięcie leży w rzeczywistym interesie mieszkańców. Jeżeli są tego świadomi, to ich preferencje odpowiadają ich rzeczywistym interesom. Jeżeli jednak wskutek działań tego zakładu są przekonani, że ich zdrowie nie jest zagrożone, a dalsza działalność zakładu jest dla nich nawet korzystna, to można stwierdzić, że zakład przemysłowy wpłynął na ich preferencje i te nie wyrażają już rzeczywistych interesów mieszkańców. Wówczas można stwierdzić, że zakład przemysłowy sprawuje władzę nad mieszkańcami poprzez kształtowanie ich preferencji. Konflikt ma więc charakter nie tylko niejawnny, ale i ukryty – nieświadomiony. Jest to bowiem konflikt obiektywnych interesów poddawanych władzy z preferencjami dysponenta władzy²⁰.

Konkludując powyższe, można stwierdzić, że teoria Stevena Lukesa dostrzega władzę w jej trzech wymiarach i odpowiadających im sytuacjach: a) w zwycięstwie jednej ze stron w otwartym konflikcie i realizacji jej preferencji wskutek podjęcia odpowiedniej decyzji; b) w zwycięstwie jednej ze stron w niejawnym konflikcie i realizacji jej preferencji wskutek niedopuszczenia do wyartykułowania przez drugą stronę swoich preferencji; oraz c) w zwycięstwie jednej ze stron w ukrytym konflikcie i realizacji jej preferencji wskutek odpowiedniego ukształtowania preferencji drugiej strony. W sposób uproszczony przedstawia to poniższa tabela. Warto zwrócić uwagę na odwróconą kolejność przedstawianych wymiarów władzy oddającą lepiej logikę samej koncepcji.

¹⁸ J. Węgrzecki, op. cit., s. 99.

¹⁹ S. Lukes, *Power: A Radical View (Second Edition)*, op. cit., s. 37-38.

²⁰ Por. T. Biernat, *Władze publiczne w demokratycznym państwie prawa. Prawo – Instytucje – Zasoby*, Kraków 2014, s. 38.

Tabela1. Władza w ujęciu trójwymiarowym według Stevena Lukesa²¹

	Charakter konfliktu	Przedmiot konfliktu	Sposób realizacji władzy	Efekt władzy
Trzeci wymiar władzy	Ukryty i nieobserwowalny	Preferencje A i interesy B	Kształtowanie przez A preferencji B	Realizacja preferencji A kosztem realizacji interesów B
Drugi wymiar władzy	Niejawny i możliwy do obserwacji	Preferencje A i preferencje B	Kształtowanie przez A możliwości wyrażenia swoich preferencji przez B	Realizacja preferencji A kosztem realizacji preferencji B
Pierwszy wymiar władzy	Jawny i łatwy do obserwowania	Preferencje A i preferencje B	Wyrażenie preferencji A i B oraz konfrontacja możliwości ich realizacji	Realizacja preferencji A kosztem realizacji preferencji B

²¹ Opracowanie własne.

Realizm neoklasyczny – główne założenia

W badaniach stosunków międzynarodowych można wyróżnić kilka nurtów, które od dekad zakreszają pole badawczych przedsięwzięć. Jednym z nich, o najdłuższej tradycji, jest nurt realistyczny. Dopiero jednak jego kolejne wcielenie, tzw. realizm neoklasyczny, można uznać za adekwatną odpowiedź na zmiany, jakie zaszły nie tylko w polityce światowej, ale przede wszystkim w światowej nauce, zwłaszcza ekonomii, politologii i socjologii²².

Trzema głównymi punktami odniesienia dla realizmu neoklasycznego są: a) system międzynarodowy, którego efektem oddziaływania na b) państwo jest c) polityka zagraniczna państwa. W tym sensie rozumiałe są zapewnienia realistów neoklasycznych o polityce zagranicznej jako głównym przedmiocie ich rozważań²³.

Rozpatrując znaczenie systemu międzynarodowego, jego struktury i wewnętrznej dynamiki, realiści neoklasyczni ujęli go jako najważniejszy, ale nie jedyny czynnik wpływający na kształt polityki zagranicznej państwa. Odcięli się w ten sposób od typowego dla neorealizmu traktowania systemu międzynarodowego jako jedynego uwarunkowania wszelkich zewnętrznych zachowań państwa²⁴. W mocy natomiast pozostało klasyczne rozumienie państw jako podmiotów nieustannie ze sobą skonfliktowanych – w stanie anarchii. Zmusza je to do ciągłych starań o zwiększenie swoich możliwości działania²⁵.

Państwo jest podstawowym aktorem stosunków międzynarodowych. Preferencje państwa odróżnia się od obiektywnie istniejącego interesu narodowego²⁶. Fakt uznania zależności państwa i prowadzonej przez nie polityki zagranicznej od szeroko rozumianej sytuacji wewnętrznej wyraźnie odróżnia realistów neoklasycznych od realistów

²² Zob. porównanie trzech nurtów realizmu w stosunkach międzynarodowych: M. Haugaard, K. Ryan, op. cit., s. 20.

²³ S. Lobell, *Threat assessment, the state, and foreign policy: a neoclassical realist model*, [w:] S. Lobell, N. Ripsman, J. Taliaferro (red.), *Neoclassical Realism, the State, and Foreign Policy*, Cambridge 2009, s. 43; T. Onea, *Putting the „classical” in neoclassical realism: Neoclassical realist theories and US expansion in the Post-Cold War*, „International Relations” 2012, t. 26, nr 2, s. 140.

²⁴ N. Ripsman, *Neoclassical realism and domestic interest groups*, [w:] S. Lobell, N. Ripsman, J. Taliaferro (red.), op. cit., Cambridge 2009, s. 174-175.

²⁵ M. Kaczmarek, *Realizm neoklasyczny*, [w:] R. Zięba, S. Bielen, J. Zajac (red.), *Teorie i podejścia badawcze w nauce o stosunkach międzynarodowych*, Warszawa 2015, s. 18.

²⁶ Ibidem, s. 19.

klasycznych i neorealistów. Wciąż państwo jest monolitem w stosunkach zewnętrznych, ale uznanie jego wewnętrznej dynamiki jako istotnej dla wszelkich działań niesie daleko idące teoretyczne konsekwencje. Odpowiada im koncepcja autonomii państwa od społeczeństwa. Pozawala ona zachować formalną podmiotowość państwa w stosunkach zagranicznych, a zarazem uwzględnić obserwowalny wpływ sytuacji wewnętrznej na ostateczny kształt polityki zagranicznej.

Trzecim stałym elementem rozważań przedstawicieli realizmu neoklasycznego jest polityka zagraniczna. Wszak teorie realizmu neoklasycznego są w swej istocie teoriami polityki zagranicznej²⁷. Koncentrują się na wyjaśnieniu, jak bodźce z systemu międzynarodowego są przetwarzane przez różnie rozumianą sytuację wewnętrzną i ostatecznie wyrażane określoną polityką zagraniczną²⁸.

W odniesieniu do wewnątrzpaństwowego przetwarzania bodźców z systemu międzynarodowego wskazać można takie uwarunkowania jak: „rodzaj i stabilność systemu politycznego, spójność elity rządzącej, interesy ekonomiczne zwycięskiej koalicji politycznej, tożsamość danego państw, idee dominujące w dyskursie, kulturę strategiczną”²⁹, tożsamości wielkich grup społecznych, w tym zawarte w nich w nich różne ograniczenia i oczekiwania, percepcję elit³⁰, a także, może i przede wszystkim, chęć utrzymania władzy przez przywódców. Ta zaś związana jest ze stopniem autonomii państwa, w tym przywódców, od społeczeństwa i bieżącej sytuacji politycznej w kraju³¹.

²⁷ S. Lobell, *Threat assessment* (...), op. cit. s. 43.

²⁸ Spektrum problemów, na jakie natrafić można w tym obszarze, oddaje pięć pytań sformułowanych przez N. Ripsmana: „(1) Które podmioty krajowe mają największe znaczenie przy konstruowaniu polityki bezpieczeństwa zagranicznego? (2) W jakich okolicznościach międzynarodowych będą miały największy wpływ? (3) W jakich warunkach krajowych podmioty krajowe będą miały największy wpływ? (4) W jakich typach państw będą miały największe znaczenie? (5) W jaki sposób może się wyrażać ich wpływ?” N. Ripsman, op. cit. s. 170.

²⁹ M. Kaczmarek, op. cit., s. 26.

³⁰ B. Devlen, Ö. Özdamar, *Neoclassical Realism and Foreign Policy Crises* [w:] *Rethinking Realism in International Relations. Between Tradition and Innovation*, A. Freyberg-Inan, E. Harrison, P. James (red.), The Johns Hopkins University Press, Baltimore 2009, s. 142–143.

³¹ N. Ripsman, op. cit., s. 189–190.

W poszukiwaniu teoretycznej spójności

Pomiędzy głównymi założeniami trójwymiarowej teorii władzy i realizmu neoklasycznego istnieje warunkowa spójność. Pozwala ona wpisać trójwymiarową teorię władzy w program badawczy realistów neoklasycznych. W celu dokonania takiego przeszczepienia koncepcji S. Lukesa do teoretycznych ram realizmu neoklasycznego, trzeba dowiedzieć, że w zasadniczych kwestiach zachodzi jeśli nie pojęciowa odpowiedniość to chociaż warunkowa zgodność.

Postrzeganie głównego uwarunkowania stosunków międzynarodowych, jakim jest system międzynarodowy nie wymaga żadnych modyfikacji. Podobnie jak każda sytuacja działania, w której znajduje się jakikolwiek podmiot władzy, czy to indywidualny czy też zbiorowy, tak i system międzynarodowy posiada swoją złożoność³². I tak jak sytuację działania można kształtować, tak i system międzynarodowy wskutek pewnych działań ulega zmianie. Zachodzi więc zgodność wewnętrznej logiki koncepcji systemu międzynarodowego i szeroko rozumianej sytuacji działania. W pewnym uproszczeniu zachodzi tu znany z socjologii związek aktora i struktury, gdzie aktorem jest państwo, a strukturą system międzynarodowy³³.

Państwo jest podstawowym uczestników stosunków międzynarodowych, a więc i podmiotem władzy. Przy czym warto w tym miejscu zaznaczyć, że pojęcie podmiotu rozumiane jest tu w najbardziej podstawowy – logiczny sposób³⁴. Podmiot jest więc tym, co w danym kontekście: pierwsze, niejakościowe, trwałe, posiada charakter relacyjny (musi to być zawsze podmiot czegoś czy też względem czegoś – nic nie jest podmiotem samym w sobie) i asymetryczne (podmiot nie może być tym, czego jest podmiotem)³⁵. Uznanie państwa jako podmiotu władzy jest więc możliwe poprzez oparcie się na głównym założeniu realizmu neoklasycznego, a mianowicie, że państwo na arenie między-

³² D. Kondrakiewicz, *System międzynarodowy jako kategoria w nauce o stosunkach międzynarodowych*, „Teka Komisji Politologii i Stosunków Międzynarodowych PAN” 2016, t. 11, nr 3, s. 82.

³³ Szerzej na ten temat zob.: P. Zając, *Relacje aktor – struktura – społeczna teoria stosunków międzynarodowych vs. realizm*, „Teka komisji politologii i stosunków międzynarodowych PAN” 2014, t. 10.

³⁴ E. Pietrzak, A. Warchał, Ł. Zaorski-Sikora, *Podmiot. Osoba. Tożsamość*, Łódź 2007, s. 10.

³⁵ A. Chmielnicki, *Pojęcie podmiotu poznania*, [w:] E. Kałuszyńska (red.), *Podmiot poznania z perspektywy nauki i filozofii*, Warszawa 1998, s. 133.

narodowej jest postrzegane jako jedność. Warto zaznaczyć, że mimo że podmiotowość państwa jest w odniesieniu do stosunków międzynarodowych podstawowa, to w odniesieniu do całej złożoności rzeczywistości społecznej, podstawową jest podmiotowość jednostkowa³⁶.

Jako elementy konstytutywne interesu narodowego wskazuje się zarówno bezpieczeństwo państwa lub narodu, zachowanie tożsamości, zdobycie/utrzymanie potęgi, jak również postawy, cele i intencje obywateli. Nie ulega wątpliwości, że interes narodowy jest głównym czynnikiem motywującym państwo do podejmowania określonych działań³⁷. Wskazuje się również, że „na kształtowanie się interesu narodowego wpływ mają interesy różnych grup nacisków, interesy polityczne i obiektywne potrzeby państwa”³⁸. W świetle trójwymiarowej teorii władzy kategoria interesu narodowego musi być jednak uznana za obiektywną. Jednocześnie należy zwrócić uwagę, że za interes narodowy można uznać jedynie to, co rzeczywiście jest w interesie państwa. Od konkretnych założeń badawczych zależy, czy za rzeczywisty interes państwa zostanie uznana realizacja w możliwie największym stopniu interesów wszystkich obywateli, jedynie przedstawicieli elit, czy może raczej zdobycie potencjału globalnego oddziaływania, nawet kosztem interesów jednostek.

Z pojęciem interesu narodowego łączą się taki termin jak preferencje państwa³⁹. Jeżeli przyjąć, że interes narodowy jest tym, co jest obiektywnie korzystne dla państwa, to za preferencje państwa należałoby uznać, to co subiektywnie leży w interesie państwa. Przyjmując podejście demokratocentryczne, można wskazać, że preferencjami państwa są preferencje jego obywateli wyrażone w wyborach w myśl mechanizmu reprezentacji⁴⁰. W przypadku państw niedemokratycznych lub też, kiedy kategoria ustroju jest celowo wyłączana z analizy, za preferencję państwa można uznać interpretację interesu narodowego

³⁶ J. Szalacha-Jarmużek, *Instrumentarium globalnego panowania. O podmiotowych aspektach globalizacji*, Zys i S-ka Wydawnictwo, Poznań 2013, s. 47–61.

³⁷ N. Kohtamäki, *Realizacja interesu narodowego w strukturach Unii... Europejskiej na przykładzie autonomicznych agencji regulacyjnych*, „Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia Politologica” 2016, nr 17, s. 129–130; M. Kaczmarek, op. cit., s. 16.

³⁸ R. Rosicki, K. Kałużna, *O interesie narodowym i racji stanu – rozważania teoretyczne*, „Przegląd Politologiczny” 2013, nr 1, s. 126.

³⁹ N. Kohtamäki, op. cit., s. 129.

⁴⁰ M. Potz, *Fikcje polityczne i legitymizacja władzy w demokracji*, „Wrocławskie Studia Politologiczne” 2014, nr 17, s. 48.

przez tę część aparatu państwa, która bezpośrednio odpowiada za prowadzenie polityki zagranicznej. Zgodnie z powyższym trzeba uznać, że polityka zagraniczna, której celem jest realizacja interesu narodowego, w rzeczywistości wyraża preferencje państwa⁴¹.

Ostatnim z podstawowych problemów terminologicznych jest kwestia właściwego rozumienia potęgi państwa. Znajduje się ona w centrum rozważań całego nurtu realizmu neoklasycznego. Odnosi się ją do takich pojęć jak władza, siła, moc, wpływ czy energia⁴². Nie utrwalilo się jednak w literaturze jedno, dominujące jej rozumienie. Zdobyć potęgę przez państwo można postrzegać jako cel sam w sobie lub też jako narzędzie do realizacji innych celów⁴³. Uznaniem cieszy się natomiast stwierdzenie, że im potęga danego państwa jest większa w odniesieniu do pozostałych uczestników światowej polityki, tym większe będą tego państwa ambicje wywierania wpływu zagranicą⁴⁴.

Jeśli chodzi o istotę potęgi, to można ją klasycznie rozumieć w sposób statyczny, jako zbiór zasobów, którymi dysponuje państwo, jak i w sposób dynamiczny, kiedy bierze się pod uwagę możliwości, jakich dostarcza dysponowanie w konkretnej sytuacji określonymi zasobami oraz zdolność efektywnego ich wykorzystania.

Czy można uznać za terminy względem siebie odpowiednie – władzę w ujęciu S. Lukesa i potęgę w rozumieniu realizmu neoklasycznego? Na potrzebę niniejszej analizy przyjęto ogólne rozumienie potęgi państwa, zgodnie z którym „Potęgę tworzy (...) zdolność wpływania na inne państwa”⁴⁵. Od razu jest widoczne, że potęga podobnie jak i władza rozumiana jest jako ilościowa zdolność. Władza ma jednak charakter nie tylko relacyjny, ale i sytuacyjny lub kontekstualny. Określenie, kto dysponuje większą władzą zawsze rozstrzyga się w odniesieniu do przedmiotu konfliktu, charakteru konfliktu i otoczenia podmiotów władzy. Dopiero *post factum* można stwierdzić, kto dysponował większą władzą. Koncept potęgi państwa pełni zaś inną rolę. Ma odpowiadać na pytanie – jak duża jest zdolność państwa do wpływania na

⁴¹ B. Molo, *Stosunki międzynarodowe – pojęcie, zakres oraz forma z perspektywy wybranych teorii i podejść badawczych*, „Krakowskie Studia Międzynarodowe” 2018, t. 15, nr 3, s. 17.

⁴² R. Łoś, *Siła współczesnych państw. Ujęcie teoretyczne*, „Przegląd Politologiczny” 2018, nr 2, s. 33.

⁴³ M. Kaczmarek, op. cit., s. 18.

⁴⁴ T. Onea, op. cit., s. 140.

⁴⁵ Ibidem.

inne państwa, w tym również, jaka jest szansa na tegoż państwa zwycięstwo w ewentualnym konflikcie. Potęgą istnieje również poza konfliktem, władza natomiast pojawia się dopiero w sytuacji konfliktu.

Potęgą jest atrybutem państwa, mającym relacyjny, ale i wymierny charakter⁴⁶. Władza natomiast jest funkcją sytuacji konfliktu dwóch podmiotów czy też raczej jest dysproporcją potencjałów dwóch stron konfliktu. Nie są to więc pojęcia względem siebie odpowiednie.

Brak odpowiedniości nie oznacza jednak ich sprzeczności. Trójwymiarowe ujęcie władzy może być o tyle wartościowe, że wyjaśnia sposoby oraz charakter konfrontacji państw, zwłaszcza w sytuacji konfliktu międzynarodowego. Większość neoklasycznych realistów nie jest zgodnych, co do tego, co dokładnie kształtuje zachowanie państw⁴⁷. Perspektywa, jaką dostarcza trójwymiarowa teoria władzy, może pomóc chociaż w niewielkiej części odpowiedzieć na to pytanie.

Zakończenie

W niniejszym tekście podjęto próbę, zestawienia głównych założeń teoretycznych realizmu neoklasycznego i trójwymiarowej teorii władzy. W punktach stycznych, gdzie zbliżone pojęcia, mogłyby wzajemnie się wykluczać, wykazano, że są one albo względem siebie odpowiednie wprost, albo odpowiedniość można osiągnąć poprzez warunkowe zawężenie. Wspomniane pary pojęć to: system międzynarodowy – sytuacja działania, państwo – podmiot władzy, interes narodowy – rzeczywiste interesy podmiotu, polityka zagraniczna – preferencje podmiotu. W przypadku zaś pary pojęć potęga państwa – władza, pomimo ich intuicyjnego skojarzenia należy uznać, że są one rodzajowo różne. Nie tworzą przy tym jednak sprzeczności.

Poszukując odpowiedzi na właściwe trójwymiarowej teorii władzy pytanie – gdzie jesteśmy w stanie dostrzec władzę? – w odniesieniu do realizmu neoklasycznego otrzymujemy odpowiedzi także na inne pytania – jak państwa prowadzą ekspansję; jak posługują się swoją potęgą; czy w końcu, jak można postrzegać konflikty międzynarodowe.

⁴⁶ M. Sulek, *O potęgonomii i potęgometrii*, [w:] Z. Lach, J. Wendt (red.), *Geopolityka. Elementy teorii, wybrane metody i badania*, Częstochowa 2010, s. 60.

⁴⁷ S. Tang, *Taking Stock of Neoclassical Realism*, „International Studies Review” 2009, t. 11, nr 4, s. 799.

Bibliografia

- Biernat T., *Władze publiczne w demokratycznym państwie prawa. Prawo - Instytucje - Zasoby*, Krakowskie Towarzystwo Edukacyjne sp. z o.o. – Oficyna Wydawnicza AFM, Kraków 2014.
- Chmielnicki A., *Pojęcie podmiotu poznania*, [w:] E. Kałuszyńska (red.), *Podmiot poznania z perspektywy nauki i filozofii*, Wydawnictwo IFiS PAN, Warszawa 1998.
- Devlen B., Özdamar Ö., *Neoclassical Realism and Foreign Policy Crises*, [w:] A. Freyberg-Inan, E. Harrison, P. James (red.), *Rethinking Realism in International Relations. Between Tradition and Innovation*, The Johns Hopkins University Press, Baltimore 2009.
- Haugaard M., Ryan K., *Introduction*, [w:] M. Haugaard, K. Ryan (red.), *Political Power: The Development of the Field*, Verlag Barbara Budrich Opladen, Berlin, Toronto 2012.
- Hay C., *Political Analysis*, Palgrave Macmillan, New York 2002.
- Hindess B., *Filozofie władzy. Od Hobbesa do Foucaulta*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa – Wrocław 1999.
- Kaczmarek M., *Realizm neoklasyczny*, [w:] R. Zięba, S. Bieleń, J. Zając (red.), *Teorie i podejścia badawcze w nauce o stosunkach międzynarodowych*, Wydział Dziennikarstwa i Nauk Politycznych Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2015.
- Kohtamäki N., *Realizacja interesu narodowego w strukturach Unii... Europejskiej na przykładzie autonomicznych agencji regulacyjnych*, „Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia Politologica” 2016, nr 17, s. 129-144.
- Kondrakiewicz D., *System międzynarodowy jako kategoria w nauce o stosunkach międzynarodowych*, „Teka Komisji Politologii i Stosunków Międzynarodowych PAN” 2016, nr 11, s. 75-94.
- Lobell S., *Threat assessment, the state, and foreign policy: a neoclassical realist model*, [w:] S. Lobell, N. Ripsman, J. Taliaferro (red.), *Neoclassical Realism, the State, and Foreign Policy*, Cambridge University Press, Cambridge 2009.
- Łoś R., *Siła współczesnych państw. Ujęcie teoretyczne*, „Przegląd Politologiczny” 2018, nr 2, s. 31-44.
- Lukes S., *Power: A Radical View (Second Edition)*, Palgrave Macmillan, London 2005.
- Lukes S., *Power. A Radical View*, Macmillan Press London, New York 1974.
- Molo B., *Stosunki międzynarodowe – pojęcie, zakres oraz forma z perspektywy wybranych teorii i podejść badawczych*, „Krakowskie Studia Międzynarodowe” 2018, t. 15, nr 3, s. 13-28.
- Nye J., *Soft Power. Jak osiągnąć sukces w polityce światowej*, tłum. J. Zaborski, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2007.
- Onea T., *Putting the „classical” in neoclassical realism: Neoclassical realist theories and US expansion in the Post-Cold War*, „International Relations” 2012, t. 26, nr 2, s. 139-164.

- Pietrzak E., Warchał A., Zaorski-Sikora Ł., *Podmiot. Osoba. Tożsamość*, Wyższa Szkoła Humanistyczno-Ekonomiczna w Łodzi, Łódź 2007.
- Potz M., *Fikcje polityczne i legitymizacja władzy w demokracji*, „Wrocławskie Studia Politologiczne” 2014, nr 17, s. 36-52.
- Ripsman N., *Neoclassical realism and domestic interest groups*, [w:] S. Lobell, N. Ripsman, J. Taliaferro (red.), *Neoclassical Realism, the State, and Foreign Policy*, Cambridge University Press, Cambridge 2009.
- Rosicki R., Kałużna K., *O interesie narodowym i racji stanu – rozważania teoretyczne*, „Przegląd Politologiczny” 2013, t. 1, s.119-128.
- Russell B., *Władza. Nowa analiza społeczna*, Książka i Wiedza, Warszawa 2001.
- Staniszki J., *Antropologia władzy*, Prószyński i S-ka, Warszawa 2009.
- Staniszki J., *O władzy i bezsilności*, Wydawnictwo Literackie, Kraków 2006.
- Staniszki J., *Zawładnąć! Zarys procesualnej teorii władzy*, Wydawnictwo Scholar, Warszawa 2012.
- Sulek M., *O potęgonomiii potęgotetrii*, [w:] Z. Lach, J. Wendt (red.), *Geopolityka. Elementy teorii, wybrane metody i badania*, Instytut Geopolityki, Częstochowa 2010.
- Szalacha-Jarmużek J., *Instrumentarium globalnego panowania. O podmiotowych aspektach globalizacji*, Wydawnictwo Zysk i S-ka, Poznań 2013.
- Tang S., *Taking Stock of Neoclassical Realism*, „International Studies Review” 2009, t. 11, nr 4, s. 799-803.
- Węgrzecki J., *Wpływ, autorytet, dominacja. Teorie władzy i ich struktura*, Wydawnictwo Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, Warszawa 2011.
- Zajac P., *Relacje aktor – struktura – społeczna teoria stosunków międzynarodowych vs. realizm*, „Teka komisji politologii i stosunków międzynarodowych PAN” 2014, nr 10, s. 99-114.
- Zamęcki Ł., *Władza w teorii Stevena Lukesa*, Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR, Warszawa 2007.